

KUTADGU BİLİG'DE ANLATIMI GÜÇLENDİREN MATERYALLER: İKNA ETME TEKNİKLERİ

Yrd. Doç. Dr. **Zekeriya BATUR***
İsmail GÖLCÜ**

Özet

Kutadgu Bilig, Türk dili ve kültürü bakımından mihenk taşı konumundadır. Yusuf Has Hacib bu kapsamlı eserinde döneminin birçok ilgi ve bilgi alanına (din, mitoloji, felsefe, psikoloji, eğitim öğretim, aile düzeni, gelenek görenek, devlet ve saray örgütü, siyaset, tarih, coğrafya, sofrâ görgüsü, millî oyunlar ve sporlar, rüya yorumu, gök bilimi, cebir, zooloji, edebiyat, şiir, sağlık bilgisi vb.) müdahil olmuş ve eserinin satır aralarında ahlaklı, soylu, seçkin insanı ve bu insanın vasıflarını kendine has üslubuyla dile getirmiştir. Yusuf Has Hacib'in, eserde konu yelpazesini bu denli geniş tutması günümüzde birçok bilim dalına ait araştırmacının bu eserden istifade etmesini sağlamıştır.

Bu çalışmada da Kutadgu Bilig'e farklı bir noktadan yaklaşarak eğitim-öğretim ve onun uzantısı konumunda bulunan materyal kullanımı ele alınmıştır. Bu çalışma tarama modelinde olup doküman incelemesine dayalı olarak yapılmıştır. Çalışmada Kutadgu Bilig, öğretim materyallerinin kullanımı bakımından ele alınmıştır. Çalışma sonucunda Yusuf Hâs Hâcib'in sözünü etkin kılmak ve okuyucuyu etkileyebilmek, onun dünyasına daha kolay nüfuz edebilmek için Kutadgu Bilig'de metafor (semboller, benzetmeler, kişileştirmeler, eğretilmeler) metonomi (ad aktarması) gibi söz sanatlarının yanı sıra dönemin büyüklerine ait vecizelere(özdeyiş), şiirlere, atasözlerine, deyimlere, ayetler ile dönemin önemli olaylarına, şahsiyetlerine atıflar yaparak, hayvan, bitki ve renk motiflerini kullanarak anlattıklarını somutlaştırmayı ve okuyucuyla daha kolay etkileşim gerçekleştirmeyi amaçlamış olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Hâs Hâcib, Kutadgu Bilig, Eğitim, Materyal.

STRENGTHEN OF DESCRIPTION ABOUT MATERIALS IN KUTADGU BILIG: THE TECHNIQUES OF PERSUASION

Abstract

Kutadgu Bilig is considered among the milestones for Turkish language and culture. Yusuf Has Hacib involved in many area of interest of that time and

* Uşak Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Türkçe Öğretmeni, MEB

information such as religion, mythology, philosophy, psychology, education, family, order, tradition, customs, government and law, politics, history, geography, national games and sports, dream interpretation, sky science, algebra, zoology, literature, poetry, health information, etc. As he has such wide information with respect to related framework, he influenced many scholars as regards to using his work.

In this study, by handling Kutadgu Bilig from a different point of view, we focused on material using and which is being his longitudinal orientation such as education. By using survey model in this study, it is used document analysis techniques. We handle Kutadgu Bilig as regards to teaching material using. As a result of the study, it is seen that there have been metaphors, symbols, similes, personifications, metonym as well as sayings, poems, proverbs, vesicles and also by quoting of important events and personalities of that time, as by using animal, plant, color, he tried to reify the narratives in order for readers' easily interactions.

Keywords: Yusuf Hâs Hâcib, Kutadgu Bilig, Education, Material.

Giriş

Kutadgu Bilig, isminden de anlaşıldığı gibi, insana fâni ve ahir hayatında mutlu olması için elzem olan yolu göstermek için yazılmış (Arat 1979: XXV) olmakla birlikte aynı zamanda Türklerdeki devlet düzenini de ortaya koyan önemli bir eser niteliğindedir. Kutadgu:“Saadet veren” veya “padişahlara layık, şahane” anlamına gelir ki bu nedenle de kitabın ismi “mutluluk veren ilim” veya “padişahlara layık ilim” anlamına gelir (Köprülü 1980:165). Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'de o dönemin entelektüel kesiminin ahlâk, hukuk ve devlet idaresi alanındaki geleneklerini ve o devirdeki hukuk teşkilatının öne çıkan yönlerinin sonraki nesillere geçmesini sağlamayı amaçlamış olduğu söylenebilir(Arsal 1947: 90).

“*Kutadgu Bilig*’in yapısı, sahneye konmuş alegorik, dört kişi arasında geçen bir münazaraya ya da atasözleri ve bilge deyimleriyle süslenmiş diyaloglu bir sahne yazısına benzer” (Dilaçar 1972: 70). Teatral anlatımın ön plana çıktığı eserde, sosyal hayat ve siyaset alanlarıyla ilgili fikirler dile getirilmiş ve nasihatler verilmiştir. Yusuf Has Hacib, bu fikirlerini desteklemek için ise atasözlerine, ayetlere, şiirlere, dönemin olaylarına ve tarihi şahsiyetlere atıflarda bulunmuş, onları kaynak göstermiştir.

Yusuf Has Hacib, eserde kişiyi mutluluğa ulaştıracak bilgiyi verirken bunu sıradan, kuru, yavan bir dille yapmamıştır. Eserde birçok metafora,metonomiye yer verdiği gibi aynı zamanda okuyucuya vermek istediklerini bir hikayenin arasına sıkıştırarak teatral anlatımdan da faydalanıp okuyucuyla daha kolay iletişime geçmeyi hedeflemiştir.

“Genel amacı ülküsel ve tükel bir kişinin, ülküsel bir devletin ve başbuğun nasıl olması gerektiğini, yurt başbuğuna ve yurttaşlara düşen ödevleri ve ahlak kurallarını bildirmek” (Dilaçar 1995: 145) ise de Yusuf Has Hacib, eserinde din, mitoloji, felsefe, psikoloji, eğitim öğretim, aile düzeni, yasa ve töre bilgisi, devlet ve saray düzeni, siyaset ve diplomasi, ordu, tarih, coğrafya, etnoloji, sofra âdâbi,

efsûnculuk, gök bilimi, matematik, hayvan ve bitki bilimi, edebiyat, şiir, sağlık bilgisi gibi çok çeşitli konularda doğrudan veya dolaylı yönden bilgilendirme yoluna gitmiştir. “Türk dili ve edebiyatının olduğu kadar, Türk kültür tarihinin de en muazzam eserlerinden biri...” (Arat 1979: VII) olan Kutadgu Bilig, günümüz insanına bir yandan ahlâk, gelenek, görenek vb. değerleri öğretirken bir yandan da yazıldığı dönemin sosyal, kültürel yaşamına ilişkin çok önemli bilgiler içermekte, araştırmacılara eşsiz ve tükenmez bir malzeme sunmaktadır. Kutadgu Bilig, bir tıpçı için tıp; sosyolog için sosyoloji, edebiyatçı için edebiyat ve dilci için dil malzemesi sunmaktadır. Bu nedenle Kutadgu Bilig çok sayıda alan için sayısız araştırmaya konu olmuştur. Bu çalışmada da Kutadgu Bilig’e bir eğitimci gözüyle bakmak amaçlanmış ve Kutadgu Bilig’in anlatım malzemesinden yola çıkılarak eserde öğretim materyallerinin kullanımı ele alınmıştır.

Eğitim-öğretim insanlığın ortaya çıkışıyla birlikte kendini göstermiş bir faaliyet alanıdır. İnsanın olduğu her yerde, onun hayat karşısındaki hazır bulunuşluğunu sağlamak için gerekli olan bilgileri, fikirleri ve değerleri aktarma işine yardım eden materyaller de var olmuştur. Genellikle öğretimi desteklemek ve daha etkili kılmak için başvuru olan öğretim materyali öğretim sürecinde kaynak ile alıcı arasında bilgiyi taşıyan bütün unsurları kapsar. Öğretim materyalinin öğretme sürecinde hem kaynağın mesajı daha anlaşılır ve etkili kılması hem de alıcının kolay ve kalıcı bir öğrenme sağlaması açısından önemi çok büyüktür. Verilmek istenen mesajın alıcıya iletilmesinde bilginin doğrudan değil de, çeşitli materyallerle desteklenerek verilmesi öğrenmenin daha kalıcı olmasını sağlamaktadır. Materyal kullanıldığında alıcı, bilgiyi ezbere değil de bilinenlerle ilişki kurarak elde ettiği için bu daha kolay ve daha etkili bir öğrenmeye temel oluşturabilmektedir.

Öğretimde materyal geliştirirken dikkat edilmesi gereken bir takım noktalar vardır. Bunlar:

“-Öğretim materyali basit, sade ve anlaşılabilir olmalıdır.

-Öğretim materyali hedef ve amaçlara uygun seçilmeli ve hazırlanmalıdır.

-Öğretim materyali konuyu oluşturan bütün bilgilerle değil, önemli ve öznet bilgilerle donatılmalıdır.

-Öğretim materyalinde kullanılan yazılı metinler öğrencinin gerçek hayatıyla tutarlılık göstermelidir.

-Öğretim materyalleri mümkün olduğunca gerçek hayatı yansıtmalıdır” (Uşun 2005:5).

Ayrıca öğretim materyali:

-Verilmek istenen bilgiyi veya fikri tam manasıyla açıklayabilir,

-Alıcının yaş, zekâ ve geçmiş yaşantılarına uygun,

-Alıcıyı daha iyi düşünmeye ve eleştirici olmaya da yönlendiriyor olması gerekir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” tekniği kullanılmıştır (Yıldırım-Şimşek, 2006: 186). Bu amaçla Kutadgu Bilg’de kullanılan materyaller tespit edilerek bu materyallerin bilginin aktarılmasında ve konuların anlatımında oynadığı rol ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Reşid Rahmeti Arat’ın çevirisinden yararlanılmıştır.

Bulgu Ve Yorumlar

Yusuf Has Hacib, Türk tarihini ve toplum yapısını yakından tanımaktadır (Arat 1979: XXI). Yusuf Has Hacib’i, Caferoğlu “Müşterek Orta Asya Türkçesi üzerine, Türk klasik edebiyatı mektebini kuran en büyük şair” (Caferoğlu 2000: 53) diye tanıtır. Arat ise, onun “*Kutadgu Bilig*’de, *kut*’u temsil eden Ay-Toldı ile akli temsil eden Ögdülmiş’in şahıslarında kendisini tasvir etmiş olduğunu” (Arat 1979: XXIII) söyler. Kısacası Yusuf Has Hacib, birçok konuda bilgi sahibi olan, ana dilini çok iyi kullanan bir edebiyatçı, bir âlim, eğitimciliğini şairliği ile birleştirmiş bir bilim adamıdır. *Kutadgu Bilig* üzerine öne sürülen tezler, onun ne türden bir metin olduğunu ve etkilendiği kaynakları anlama açısından yararlı olabilir, ancak bizim için esas araştırma konusu *Kutadgu Bilig* ve Yusuf Has Hacib’in söylemleri ve bu söylemleri aktarırken kullandığı materyallerdir. Yusuf Has Hacib’in bunları nasıl bir ortamda ve neyi amaçlayarak söylediği önemlidir. Aynı zamanda vatanını çok seven Hacib, beraber yaşadığı, ülküsel bir amaçla bir arada bulunduğu toplumu eğitmek hem de gelecek kuşaklara zengin bir tarihi miras bırakmak için çabalamıştır. Bu anlamda o, Akyüz’ün de belirttiği gibi analitik karaktere sahip bir düşünür ve toplum mühendisidir (Akyüz 2002: 30). Böylesine donanım sahibi ve kendisine ideal toplum düzeninin oluşması hedefini koymuş olan bir âlimin fikirlerini çalaka-lem, rastgele okuyucuya aktarmayacağına farkında olması da pek tabiidir. İşte bu nedenle Yusuf Has Hacib, toplumun tüm kesimlerini hedefine aldığı bu eserinde toplumun âliminden okumamışına, büyüğünden küçüğüne, yöneticisinden halkına kadar bütün fertlerine aynı doğrulukla ve etkinlikle ulaşabilmeyi hedeflediği düşünülmektedir.

Bu noktada Yusuf Has Hacib, okuyucunun etki alanına girebilecek, onun yaşantısıyla paralellik gösteren her türlü materyale (atasözü, deyim, özdeyiş, şiir, dönemin olayları, ayetler, hayvanlar ve bitkiler yoluyla oluşturulan metafor ve teşbihler vb.) ve tekniğe başvurmuştur. Yukarıdaki cümelerle kip ve zaman açısından uyumsuz.

1.Kutadgu Bilig’de Öğretim Materyallerine İlişkin Örnekler

1.1.Şiir (Mısra, Beyit, Dörtlük): Edebî türlerden en çekicisi, en ahenklisi ve duyguları kısaca ama en etkili ifade edeni şiirdir, denilebilir. Şiir türü için bir edebî metin türü olarak insanların dikkatini ilk çeken ve ilk kullanılan tür olduğu söyle-

nebilir. Yazının bulunmasından bu yana insanlar; duygularını, düşüncelerini, isteklerini ve yaşadıkları olayları anlatmada şiirden yararlanmışlardır. Bunun en güzel örneği olarak, tarihin en eski dönemlerinden günümüze ulaşan destanları, milli folklorumuzun yansımaları olan manilerimizi, ninnilerimizi, bilmecelerimizi, koşuklarımızı ve daha birçok türü gösterebiliriz.

Yusuf Has Hacib kendi söylemlerini güçlendirmek için çeşitli şairlerden yararlanarak eserde öğretim materyali olarak aşağıdaki şiir örneklerini kullanmıştır.

*“mungar mengzetü keldi şair sözü
okısa açılğay okıglı közi
kerek erke himmet mürüvvet tengi
yavuz yançıg andın yırasa öngi”*(b.412-413)

(Şairin buna benzer bir sözü vardır; bunu kim okursa gözü açılır. Kötülerin ve sefillerin yanından uzaklaşması için, insanda himmet ve mürüvvet denk olmalıdır. (Tercüme: Reşit Rahmeti Arat)

*“mungar mengzeyü keldi şa'ir tili
bu şa'ir tili boldı sözke ulı
odugluk bu saklıkni ögdi eren
usallık bile öldi er ming tümen”*(b.441-442)

(Buna benzer bir şiir sözü vardır; bu şiir sözü buna esas teşkil eder. Uyanıklığı ve ihtiyatı çok kimseler övmüştür; ihmal yüzünden yüz binlerce insan ölmüştür.)

*“sözün aydı şa'ir mungar mengzetü
tili lafzı birle angar yangzatu
bilig kıymetini biliglig bilir
ukuşka ağırlık biligdin kelir”*(b.471-472)

(Şairin söylemiş olduğu söz de bu anlamdadır ve aynı fikri ifade eder: Bilginin kıymetini bilgili bilir, akıla hürmet bilgiden gelir.)

*“mungar mengzetü aydı şa'ir bu beyt
işing tüşse ivme sabır birle ayıt
ive kirme işke sabır kıl serin
ive kılmuş işler ökünçi yarın”*(b.586-587)

(Şair de buna benzer şu beyiti söylemiştir; birine işin düşerse, acele etme, sabırlı söyle. İşe aceleyle girme, sabır ve dikkatle hareket et; acele yapılmış işler yarın pişmanlık getirir.)

Örnek beyitlerde de görüldüğü üzere Yusuf Has Hacib'in, Kutadgu Bilig'de birçok yerde ileri sürdüğü düşünceleri daha kolay ve hoş giden bir üslup ile anlatmak için şiir türünden yararlandığı görülmektedir. Zaten eserin tamamının manzum yapıda olması, onun genel olarak okuyucuya nüfuz etmesini sağlayan önemli etkenlerden birisi olmakla birlikte, Yusuf Has Hacib'in okuyucuya aşlamak istediği fikirleri başka şairlerden de alıntılar yaparak aktarması hem esere inandırıcılık kat-

miş hem de şiirin kendine has ezgisi sayesinde okurken zevk veriş ve daha kolay akılda kalması nedeniyle bir öğretim materyali olarak da son derece etkili olmuştur.

Dil öğretiminde farklı araç kullanılması kalıcılığı ve sözün etkileyeciliğini arttırılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda bir şeyi ifade etmede ve birini ikna etmede özellikle şiirin katkısı diğer yazı türlerine göre ritmik yapısı ve yoğun anlatımından dolayı daha fazla etkileyici olabilmektedir.

1.2. Atasözleri:

Atasözleri anonim olan ve halkın lirik ruhuyla beslenerek her gün yeni katılımlarla zenginleşen masal, fıkra, efsane, türkü gibi edebî türlerimizle birlikte sözlü kültürde hayat bulmuşlar, kısa ve etkili yoldan ifade imkânı sağladıkları için gerek nesir gerekse şiir dilinde işlenerek edebî dilimizi zenginleştirmişler, kendileri de yazılı kültürün içinde kendilerine yer edinerek kullanım alanlarını genişletmişlerdir. XVI. yüzyıl başlarında Cevri İbrahim Çelebi, "atasözü" nün darbimesel, mesel, emsal, hikmet, hisse gibi karşılıklarından "mesel"i kullanmış ve katışıksız ve güçlü şiirin zarif ve güzel söyleyiş yanında söylenilenden birkaç kat fazlasını ifade etmesi gerektiğine dikkat çekerek şiir dilinde atasözünün ehemmiyetini şöyle belirtir:

"Bu mesel gözgü gibi yüz gösterür.

Birdur illa ma'niyi yüz gösterür"(Eyüboğlu 1973:vıı)

Üstüner, "Karahanlıca ve Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Deyimler, Atasözleri ve Kısa Hikâyeler" başlıklı tezinde Kutadgu Bilig'de 271 adet atasözüne rastladığını ifade etmiştir. Fakat Kutadgu Bilig'deki atasözlerinin cümle yapılarında aruz veznine uydurma gereksiniminden dolayı önemli değişiklikler olmuştur. Bu nedenle atasözleri açık bir şekilde kendini göstermez ve biz ancak anlamı yoluyla atasözlerini ortaya çıkarırız. Kutadgu Bilig'de yer alan toplam 205 atasözünün büyük bir kısmı farklı kişilere aittir ve düşünceyi ispatlamak için bir delil durumundadır(Üstüner 1989:8).

Kutadgu Bilig'de geçen atasözlerinden bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

Aile İlişkileri:

- *"idi kikçi söz ol meselde kelir*

ata orni atı ogulka kalır"(b.110)

(Çok eski bir atasözü vardır: Babanın yeri ve adı oğula kalır.)

- *"ulug hurmeti bar ajunda törü*

ulug kelse koptul adakın örü"(b.4153)

(Büyükler muhteremdir, bu dünya kanunudur; büyük gelince ayağa kalk.)

Aklın Önemi:

- *"ukuş körki til ol bu til körki söz*

kişi körki yüz ol bu yüz körki köz"(b.274)

(Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür; kişinin süsü yüz, yüzünün süsü gözdür.)

- *"ukuşlug kişike işi tap ukuş*

bilgisiz kişike atı tap söküş"(b.320)

(Akıllı kişi için akıl yeterli bir eştir; bilgisiz kişiye hakaret tam bir addır.)

- *“kişi öğrenür bilgi artar öküş
neçe öğrenip uksa bolmaz ukuş”* (b.1827)

(İnsan çok şey öğrenir ve bilgisi artar; ne kadar öğrenip anlasa bile yine de akli elde edemez.)

Mutluluğun Geçiciliği:

- *küvenme kıvı kutka kutlug kişi
inanma özünge kutka atlıg kişi* (b.668)

(Ey devletli kişi, sen bu boş devlete güvenme; ey namlı kişi, sen bu devlete inanma.)

- *“akar suv yorık til bu kut turmadı
ajun tezginürler yorıp tınmadı”* (b.669)

(Akarsu, güzel söz ve devlet, bunlar durmadan, yorulup dinlenmeden dünyayı dolaşırlar.)

- *“inançsız turur kut vefasız yayıg
yorırda uçar terk adaki tayıg”* (b.670)

(Mutluluğa inanılmaz, o vefasız ve dönektir; yürürken hemen uçar,ayağı kaygandır.)

İyilik Yapmak:

- *“örünge süt bile kirse edgü kılık
ölüm tutmagınça evürmez yorık”* (b.881)

(Eğer iyilik ananın ak sütü ile insanın ruhuna girerse, o kişi ölünceye kadar doğru yoldan çıkmaz.)

- *“bu edgü kılı tur ay edgü kişi
karımaz bolur edgü mengü yaşı”* (b.1639)

(Ey iyi insan, iyilik yapmaya devam et; iyilik yaşlanmaz, onun ömrü ebedidir.)

Çabanın Karşılığı:

- *“negü ekse yirke yana ol önür”* (b.1394)

(Yere ne ekilirse yine o biter.)

Planlı Yaşamak:

- *“bu künki işing komda kılma yarın”* (b.5503)

(Bugünün işini yarına bırakma.)

Öfkenin Zararı:

- *“ökünçlüg bolur tutşı övke işi”* (b.324)

(Öfkeyle kalkan pişmanlıkla oturur.)

Yusuf Has Hacib, o dönemde atasözü olarak kullanılıp kullanılmadıklarını kestiremediğimiz, fakat anlam derinliği, ifade kudreti ve zariflik yönünden atasözleri ile atbaşı gidebilecek hikmetli, veciz sözlere de yer vermiştir. Bunlardan birisi de misal olarak şu beyitlerde geçer:

"Tecrübe etmiş ve tecrübe ile iyiyi, kötüyü ayırt etmiş insan ne der, dinle."

"İnsanın iç tabiatı onun dış görünüşüne eşittir; yüzü ve kıyafeti ile hareketi birbirine denktir."

"Dışını görürsen, bu içi için yeter şahit say; insanı içi dışı gibi ve dışı da içi gibidir."

"Atasözleri, Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnandırıcı ve kutsaldırlar. Nitekim eski bir atasözü şöyle der: "Atalar sözü Kur'an'a girmez, yanınca gelişir." (Birlikte koşup gider; ondan geri kalmaz.) Atasözleri geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır Ulusun ortak düşünce, kanı ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda atasözü en büyük yargıçtır (Aksoy 1995:15).

Söylev ile atasözü yaşamak ile nefes almak arasındaki ilişki kadar birbiriyle ilişkilidir. İkisi de birbirinin tamamlayıcı ve birbirinin etkililiğini arttırıcı unsurlardır. Bu gerçeği fark etmiş olacak ki Yusuf Has Hacib de eserinde atasözlerini söylevinin içinde destekleyici unsur olarak kullanmış ve çok da başarılı olmuştur. Fakat daha önce de belirtildiği gibi Yusuf Has Hacib, bu eseri yazarken toplumun tümünü kucaklamak istediği için atasözlerinden sonra da atasözlerinin ifade ettiği örtülü anlamı da okuyucuya açmıştır. Ayrıca atasözlerinin, Dilmaç'ın (2002:9) "eylem halindeki hakikat" olarak tanımladığı, doğru davranışa yöneltmesi söz konusudur ki Yusuf Has Hacib'in de Kutadgu Bilig'deki gayelerinden belki de en önemlilerinden birisi olarak topluma doğru davranışları aşılama düşüncesinin hayata geçirilmesinde eserinde kullandığı atasözlerinin önemli katkısı olmuştur.

Atasözleri yapısında belli bir olgu ve olayı barındırdığı için anlatılan bir konunun önemini kavratmada önemli bir araç olarak düşünülrbilir.

1.3. Özdeyişler (Vecizeler):

Özdeyiş (vecize) derin anlamlı kısa sözdür. Kimi zaman *aforizma*, *özlü söz*, *motto*, *kelam-ı kibar* ve *ülger* olarak da anılırlar. Özdeyişlerin söyleyeni genellikle bellidir; ancak bazı sloganlaşmış özdeyişlerin kim tarafından yaratıldığı bilinmeyebilir.

Dilâçar, Kutadgu Bilig'deki özdeyişleri iki başlık altında toplamıştır:

1. Adı anılmayan bilgelerin sözü.
2. Sanı verilen Türk beylerinden aktarılan sözler (Dilâçar 1995: 30).

Bu makalede de Dilaçar'ın yolundan gidilerek özdeyişler iki ana başlık altında incelenmiştir.

1.3.1. Adı Anılmayan Bilgelerin Sözü:

Akıllı Kişi Sözü:

*“negü tir eşitgil ukuşlug bilip
sanga sözledi söz biligdin alıp
idi ters bolur kör bilişmez kişi
kalın yat ara kirse yalnguz başı” (b.490-491)*

(Dinle şimdi akıllı ne der; bu sözü sana bilerek ve bilgiden elde ederek söylemiştir. Yalnız başına yabancı bir kalabalık arasına giren ve tanıdığı olmayan kişinin hali çok fena olur.)

Aziz ve Mübarek İnsan Sözü:

*“erej kolsa emgek tutaşı barır
sevinç kolsa kadgu tutaşı yorır” (b.434)*

(Huzur istersen, o zahmetle birlikte gelir; sevinç istersen o kaygıyla birlikte bulunur.)

Bilgili Kişi Sözü:

*“biligsizke törde orun bolsa kör
bu tör ilke sandı ilig buldı tör” (b.262)*

(Bilgisiz başköşede yer bulursa, başköşe eşik ve eşik de başköşe sayılır.)

Gönlü Uyanık Kişi Sözü:

*“negü tir eşit emdi köngli odug
sözi kör çiçek teg tümen tü bodug
bu beglik ulugluk idi edgü neng
yorıki köni erse ay kızgu eng” (b.452-453)*

(Şimdi dinle, gönlü uyanık insan ne der; bak, onun sözü çiçek gibi binlerce renge bürünmüştür. Ey yüzü sevinçle parlayan bahtiyar kişi, insan dürüst hareket ederse bu beylik ve ululuk çok iyi şeydir.)

Hâkim Kişi Sözü:

*“bu dört neng azın azka tutma negü
bügü sözleniş söz eşitgü ögü
bu dörtte biri ot birisi yağı
üçünçi ig ol kör tiriglik ağı
basası bilig ol bularda biri
bu dört neng uçuz tutma yüksek töri” (b.306-308)*

(Hâkimlerin sözünü dinle, düşün ve şu dört şeyin azını azımsama. Bu dörtten biri ateş, biri düşmandır; üçüncüsü hayatın tuzağı olan hastalıktır. Sonra bunlardan biri de bilgidir; bu dört nesneyi hafife alma büyüktür önemi.)

Hizmet Ederek İkbale Ermiş Kişi:

“tapınsa tapugçı beginge kalı

katıg tutgu begler sevinçi yolu”(b.842)

(Hizmetkâr hizmet ederken, daima beyleri sevindirecek yoldan yürümeli.)

İçi Dışı Bir Olan İnsan Sözü:

“kişi sözler ök kör kişining sözi

kişide bağırsak öz işke özi”(b.516)

(Bir kişini arzusunu anlatmaya bir başkası da aracılık edebilir, fakat insanın kendisi kendi işine başkasından daha yakındır.)

Kendini Sevdiren Kişi:

“negü tir eşitgil sevitmiş kişi

sevitse kişi kör mün erdem başı”(b.533)

(Dinle, kendisi sevdiren kişi ne der; kişi kendini sevdirense,onun kusuru en büyük erdem sayılır.

Tecrübeli Kişi Sözü:

“basutçı kerek erke yarıçılar

ukuşlug biliglig büğü içliler”(b.427)

(İnsana yardım edecek ve destek olacak akıllı ve hâkim idareciler gereklidir.)

Yönetici Sözü:

“negü tir eşit emdi kalkı silig

sınayu tegip ilke sunmuş elig

karımaz bu edgü neçe yıllasa

isizlik edikmez neçe edlese”(b.346-347)

(Şimdi dinle, doğası yumuşak olan ve tecrübeyle yükselerek memleket işini eline alan adam ne der. Ne kadar yaşarsa yaşasın,iyi insan yaşlanmaz; ne kadar uğraşılırsa uğraşılınsın, kötü insan ıslah edilmez.)

1.3.2. Türk Beylerinden Aktarılan Sözlere:

Böke Yavgusu:

“köngül arzulasa yırak yir yaguk

bolur terk tilekin bulur ol anuk”(b.5044)

(Gönülden arzulanırsa uzak yer yakın olur ve insan dileğine, kendisi için hazırlanmış gibi hemen ulaşır.)

*“negü tir eşitgil böke yavgusu
bayusa baş egmez budun yuvgası
isizig bayutma ay kılkı unur
isizler bayusa kılınç artarur
elig tarlık bolsa edgü yime kılınç artarur
kör mungadıp bu ma”(b.5523-5525)*

(Böke yavgusu ne der, dinle; en zayıf insan bile zenginleşirse fermandinlemez olur. Ey kudretli hükümdar, kötülerini servet sahibi etme; kötüler zenginleşince hal ve tavırlarını değiştirirler. Eli darlıkta kalıp muhtaç duruma düşünce, iyilerin bile tavır ve hareketi bozulur.)

Hıtay Kervanları Başı:

*“çıgayın tirilse kişi nengsizin
bayusa kodur ol kılınç edgüsün”(b.5755)*

(Yoksul ve zaruret içinde yaşayan biri zenginleşirse, bütün iyi hareketlerini terk eder.)

İla Beyi:

*“elig ursa begler kimi edlese
yakur baş bolur bu beginde basa”(b.1630)*

(Beyler kime el uzatıp yetiştirirlerse, sonunda beye yakın olur, beyden sonra sırada o gelir.)

*“biligsizke devlet kelür erse kut
budun barça buzbur bolur ilke yut
ukuşlugka tegse adın begliki
ilin inçke tegrür bu bir sözke büt”(b.1780-1781)*

(Bilgisiz devlet ve mutluluk gelirse, halkın arasına fesat girer ve bu da memleket için öldürücü bir felaket olur. Eğer beylik akıllı bir insanın eline geçerse, o ülkesini huzura kavuşturur; sen bu söze inan.)

*“kü çav at tilese tuz ekmek yitür
tiriglik tilese anı ok yetür”(b.2320)*

(Adının namlı ve şöhretli olmasını dilersen, başkalarına tuz ekmek yedir; yaşamak dilersen de yine aynı şeyi yap.)

İla Büyüğü:

*“baka barsa ters iş bu begler iş
tapınsa telim terk yaranmaz kişi
yarasa tapug özke erksiz bolur
yaramasa tapgi küninge ilür”*(b.4753-4754)

(Dikkat edersen, bu beylerin işi ters bir iştir; insan çok çalışarak onlara kendini kolayca beğendiremez. Hizmeti beğenilirse, o kendine hâkim olamaz; hizmeti beğenilmezse, günden güne itibardan düşer.)

İla Kâtibi:

*“kamug edgü sözler bitigde bolur
bitinmiş üçün söz unutmaz kalur”*(b.2697)

(Her türlü iyi söz kitaplarda bulunur; yazılmış olan söz unutulmaz, kalır.)

Yusuf Has Hâcib'in "ila begi, il kend begi, ulg kend begi, öge buyrukı, ötüken begi, Türk buyrukı, Türk hanı, uç ordu hanı, yağma begi" gibi unvanlarıyla zikredilen eski Türk bey ve hanlarının sözlerine sık sık atıfta bulunması eski Türk siyâset ve devlet geleneğine bağlılığını gösterir.

*“negü tir eşitgil ıla sır tengri
idi edgü yang bu bitig söz yangı
kamug edgü sözler bitigde bolur
bitinmiş üçün söz unutmaz kalur”*(b.2696-2697)

(İla katibine der, dinle; yazılı söz usulü mükemmel bir usuldür. Her türlü iyi söz kitaplarda bulunur; yazılmış olan söz unutulmaz, kalır.)

Kök–ayuk:

*“kiming erdemi bolsa atı yorır
kalı bolmasa erdem atsız karır”*(b.2645)

(Kim erdemliyse onun adı her tarafa yayılır; eğer birinin erdemi yoksa, adı anılmadan yaşanır gider.)

Ötüken Beyi:

*“budunka begi artuk ördüm kerek
köngül til köni kılkı ködrüm kerek”*(b.1963)

(Halk için beyin çok seçkin olması gerekir; özünün sözünün doğru ve doğasının seçkin olması gerekir.)

*“ay begler inançı sözünig kizle berk
sözünig kizlemese başıng barga terk”*(b.2683)

(Ey beylerin güvenini kazanan kişi, sırrı iyi gizle; sırrı gizleyemezsen başın tez gider.)

Türk Hanı:

“kınama yalavaç söz aysa köni” (b.3817)

(Kendisine emanet edilen sözü aynen tekrarlayan elçiye gazap etme.)

Uç-Ordu Beyi:

“kişi emgek ıdsa sanga belgölüd

unutma ol emgekni bolma ölüg” (b.1595)

(Sana bir kişinin gerçekten emeği geçmişse, bu emeği unutma ve ona karşı ölü gibi hareketsiz kalma.)

Uluğ-Kent Beyi:

“kut ol beg budunka kutadgu kerek

kutadsa budun karnı todgu kerek

bu begler tengiz ol tüpi yinçülüg

tengizke yaguglı bayugu kerek

bu begler tag ol kani altun kümüş

kümüş kan kazıglı bayur ol öküş” (b.5355-5357)

(Bey halk için mutluluktur, halk mutlu olmalıdır; halkın mutlu olması için karnı doymalıdır. Beyler dibi inci dolu bir denizdir, denize yakın duran zenginleşmelidir. Beyler içinde altın ve gümüş madenleri bulunan dağdır; gümüş madenlerine kazma vuran çok zengin olmalıdır.)

Yağma Beyi:

“aya beg işiğış biliglike bir

yaraglıg köni tüz yorıglıka bir” (b.1759)

(Ey bey, işi işin ehline, işe yarayana, hareketi doğru ve dürüst olana ver.)

“tapugçı bile begler elgi uzar

tapugçı bile erklig il kend tüzzer” (b.2968)

(Ey halkın büyüğü ve bey olan kişi, hizmetkâr kullarına iyi davran ve onları yükselt.)

“yalavaçka mün yok sözün kıymasa

tutuzmuş sözüg çın tükel sözlese” (b.3816)

(Elçi sözünde yalan söylemez ve kendisine emanet edilen sözü doğru ve tam olarak söylerse, ona zeval yoktur.)

*“er edgü tile ay ölügli kanı
kiming edgü atı bile çıksa can
kesilmez anung atı edgü du’an”(b.5569-5570)*

(Ey ölümlü insan, iyi ad dile.Kim iyi ad bırakarak ölürse,onun adı hayırdıyla yaşamaya devam eder.)

*“yalavaçka bütse bitig ne kerek
bütünlük bulunsa itig ne kerek”(b.4948)*

(Elçi güvenilirse mektuba ne gerek var; ona güveniliyorsa ayrıca hazırlık külfeti neye gerek.)

Yusuf Has Hacib, tıpkı atasözleri ve şiirlerde olduğu gibi özdeyişleri de fikirlerini destekleyici birer materyal olarak kullanmıştır. Adı anılmayan bilgelerin sözünü kullanırken, dikkat çekmek istediği konuyla ilgili özellikleriyle ön plana çıkan kişileri *“yönetici sözü, içi dışı bir olan insan sözü,her türlü dileğine kavuşmuş kişi sözü,bilgili kişi sözü,hâkim kişi sözü, gafletten uyanmış kişi sözü,akıllı kişi sözü,takvâ sahibi kişi sözü vb.”* sıfatlarla tasvir ederek sözü söyleyenin adı-sanı verilme de o sözün inandırıcılığını artırmaya çalışmıştır. Tüm bu örneklerde de gördüğümüz gibi Yusuf Has Hacib, görüşlerini belirttiği konularda fikirlerini desteklemek için dönemin şahsiyetlerinden birebir isim olarak adını belirtemese de anlattıklarına sözünü tanık göstermek istediği kişiyi ön plana çıkan ve ifade ettiği düşünceyi karakter, nitelik olarak birebir temsil eden kişilerden gerçek veya da kurmaca karakterlerin özlü sözlerine atıf yapmıştır. Yusuf Has Hacib eserinde en fazla *“akıllı kişi sözü, tecrübeli kişi sözü, bilgili kişi sözü”* şeklinde sıfatlarla anlattığı kişilerin özdeyişlerinden yararlanarak bilgi,akıl ve tecrübenin toplum üzerindeki nüfuzunu göstermiştir.Türk beylerine ait özdeyişlerde ise genellikle yine ileri sürdüğü fikirleri destekleyici nitelikleri ile ön plana çıkıp toplumun saygısını kazanmış beylerin sözlerinden yararlanmıştır.

1.4.Deyimler:

Deyimler, dilin inceliklerini, komik, eğlenceli, garip belki de kaba yanlarını kısacası bütün yönlerini yansıtabilen söz gruplarıdır. Deyimler iletişimi kolaylaştırdığı gibi daha doyurucu ve zevkli hale de getirirler. *“İki Dirhem Bir Çekirdek”* isimli eserinde İskender Pala deyimlerle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: *“Anlatımı güzelleştirmek, savunulan bir fikir ve düşünceyi daha etkili kılmak üzere her dilde kalıplaşmış bazı sözler bulunur. Atasözleri, dua ve temenni cümlecikleri, sövgü ve ilençler, bilmece ve tekerlemeler, vb...”(Pala 2007:ix).*

Pilancı(t.y.: 28), konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:“Bir insana ana-dilini konuşma dilinin bütün incelikleriyle zenginleştirilmiş masallardan, destanlardan, manilerden, atasözlerinden, ikilemelerden, uyaqlardan daha iyi ne öğretebilir? Halk kültürüne dayalı, halkın görüşünü duru, yalın, katıksız bir dille ortaya koyan değerler bütünüdür halk edebiyatı.”

Yusuf Has Hacib,dilin zenginlik kaynağı olan deyimlerden eserinde fazlasıyla yararlanmışır.

*“mening kulkımı aydım erdi sanga
köngül bamagu erding emdi manga”(b.1089)*

(Bununla da sana içyüzümü anlatmışım; bana gönül bağlamamalıydın.)

“gönül bağla-”:severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

“özelü barır men öz erksiz bolup

Kutulgu yirim yok tiriglik bulup”(b.1096)

(Elimde olmayarak ve istemeyerek gidiyorum; çünkü ölümden kaçıp sığınacak yerim yoktur.)

“elinde ol -”: severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

“bu ay toldıning kör igi agrudı

Uminçsız bolup candın elgin yudı”(b.1115)

(Ay-Toldı'nın hastalığı ağırlaştı ve ümidini keserek canından elini yudu.)

“ümidini kes-”:umudunu kesmek.

“sanga tapnur erdi mening bu özüm

Munukı ecel tuttı kesti sözüm”(b.1153)

(Sana bütün bu varlığım ile tapınıyorum; ama işte ecel geldi, kesti sözümü.)

“sözünü kes-”:biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek.

“bu ay toldı aydı eşit ay ogul

sözümni unıtma manga tut köngül”(b.1167)

(Ay-Toldı dedi ki: İşit, ey oğul, sözümü unutma, bunu can kulağıyla dinle.)

“can kulağıyla dinle-”:çok dikkatli dinlemek.

“avındım bu dünyaka könglüm birip

vefa kılmadı kör meningdin irip”(b.1171,b.5749)

(Bu dünyaya gönlümü vererek avundum; bak, o benden usandı, bana vefa göstermedi.)

“gönül ver-”:sevmek, âşık olmak.

“orunçun ya malın itilmez işim

elig tuttaçı yok bu kün bir kişim”(b.1176)

(Rüşvet veya mal ile işim düzeltilemez, bugün elimden tutacak kimsem yoktur.)

“elinden tut-”:yardım etmek, kayırmak.

“bu ay toldı aydı ay oglum eşit

mini kör usanma yarınlık iş it”(b.1208)

(Ay-Toldı dedi: Ey oğlum, dinle; beni gör ve sen gafil davranma, ahret işini yoluna koy.)

“*işini yoluna koy-*”: işi veya görevi olumlu olarak yürütmek, sıkıntı çekmeden gerçekleştirmek.

“*ayur oğluma boldı könglüm bütün
bayat fazlı birle tirilgil kutum*”(b.1251)

(Ay-Toldı dedi ki: Ey oğlum, şimdi içim rahat etti; Tanrının fazlı ve keremi ile mutluluk içinde yaşa.)

“*içi rahat et-*”: kaygı duyulacak bir konu bulunmadığını öğrenerek ferahlamak.

“*kişi nengi alma yime tökme kan
bu iki yazukka ulır çıkısa can*”(b.1395)

(Başkasının malını alma ve kan dökme; ölüm döşeginde insan bu iki günah yüzünden inler.)

“*kan dök-*”: ölüme yol açmak, cana kıymak

“*yana aldı oğlun konunga kuça
Öpüp yıgladı bürnü yaşın saça*”(b.1500)

(Oğlunu kucaklayarak tekrar bağrına bastı; öpüp ağladı, yüzü gözyaşlarıyla kaplandı.)

“*bağrına bas-*”: kucaklamak.

“*sıgıt kodtı ay toldı yetrüp ögin
kumaru üledi kişike nengin*”(b.1517)

(Ay-Toldı aklını başına topladı, ağlamayı bıraktı; malını, miras olarak başkalarına dağıttı.)

“*aklını başına topla-*”: akılsızca davranışlarda bulunmaktan kendini kurtarmak.

“*bahil koldı barça kadaşlarka ol
tiler boldı canı yaşıl köke yol*”(b.1518)

(Bütün akrabalarıyla helalleşti; canı mavi göğre doğru yol almak istedi.)

“*yol al-*”: yolda ilerlemek.

Bunların dışında yer alan deyimler de şunlardır:

-adın lekelenmesin: *ating artamasun*(b.4463)

-ağzını açmak: *til açmaz*: (b.3412)

Kutadgu Bilig’de deyimlerin göze çarptığı belli başlı diğer beyitler ise şu şekildedir: 1519, 1563, 1573, 1718, 1926, 2070, 2373, 2382, 2465, 2751, 2816, 2865, 2866, 3148, 3169, 3177, 3405, 3813, 4231, 4246, 4264, 4333, 4344, 4397, 4429, 4460, 4490, 4492, 4540, 4557, 4659, 4877, 4881, 4911, 4977, 4992, 4994, 5089, 5135, 5168, 5232, 5260, 5393, 5399, 5448, 5482, 5544, 5708, 5783, 5800, 5870, 5883, 5905, 6232, 6247, 6337, 6340, 6440, 6535, 6538, 6539 .

Deyimler kendilerine has söyleyişleriyle, normal cümlelere oranla daha dikkat çekici bir anlatıma sahiptir. Bunun yanı sıra, uzun uzun ifadelerle anlatılabile-

cek düşünceleri sadece birkaç sözcükle ve daha etkili ve kalıcı olacak şekilde anlatmaları da deyimlere değer katan diğer bir etkidir. Yusuf Has Hacip, örneklerde de görüldüğü gibi okuyucuya vermek istediği bilgileri daha güçlü bir şekilde anlatmak için hem dilin zenginlik kaynağı hem de hazır anlatım kalıpları olan deyimleri kullanmıştır. Böylece tek tek kelimelerle uzun bir izâhı gerektiren unsurları deyimler yoluyla çok daha kolay ve etkili bir şekilde okuyucuya aktarmıştır.

1.5.Ayetler ve Hadisler:

Terim anlamı itibarıyla ayet, surelerin içinde yer alan, başından ve sonundan ayrılan, bir veya birkaç cümleden oluşan kelimedir. Kur'an-ı Kerimde Allah'ın varlığını ispat etmeyi amaçlayan delillerden çoğunlukla ayet diye söz edilir. Ayetler Allah'ın gücüne, ilmine ve hikmetine; Allah'ın elçisi olan peygamberin doğruluğuna birer delil ve burhandırlar(Yağcı İslam ansiklopedisi: C.1: 240). Hadis ise, Allah'ın elçisi olup örnek yaşantısıyla insanlara Allah'ın emir ve yasaklarını aktaran peygamberin sözleridir. Hadisler de tıpkı ayetler gibi Müslümanlar için önemlidir. Çünkü onlarda Allah'ın kelamından esintiler vardır.

Kur'an, hadis ve diğer temel dinî kaynaklara doğrudan atıfta bulunmamakla birlikte, KB, çeviriler ve imalar yolu ile bu kaynaklardan istifade etmiştir (akt.Eker :104, bkz. Dankoff 1983: 16-18). Kutadgu Bilig'de Kur'an kültüründen de yararlanılmış, ayetlerden ilham alınarak, onlardan atıflar yapılmıştır. Kutadgu Bilig üzerine yapılan üç ayrı çalışmada Kur'an-ı Kerim ayetlerinin anlamlarının ya doğrudan ya da dolaylı Türkçe olarak verildiği belirtilmektedir: Halil Ersoylu Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi'nde yayınladığı makalesinde, Kutadgu Bilig'in manzum mukaddimesinin ilk sekiz beyitiyle asıl metnin ilk otuz beyitinde, ayrıca sekiz beyitinde Kur'an-ı Kerim'den ilhamlara örnekler vermiştir(Ersoylu 1981:17-41).Sofuoğlu(1989:127-180)'nun çalışmasında altmış üç ayetten ilham alındığı, Mehmet Kara(1990:23-24;71-81)'nin çalışmasında ise; Kutadgu Bilig'de altmış beyite doğrudan atıf yapıldığı belirtilmektedir.

*“yağız yer yaşıl kök kün ay birle tün
törütti halayık öd ödle bu kün”(b.3)*

(Yağız yer ile mavi göğü, güneş ile ayı,gece ile gündüzü,zaman ile zamâneyi ve mahlukları o yarattı.)

Bu beyitte Mülk Suresi'nin 3. ayetine atıf vardır:“O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?”(Mülk,3)

Ayrıca, Enbiyâ Suresi'nin 33. ayetine atıf vardır: “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler.”(Enbiyâ,33)

*“tiledi törütti bu bolmuş kamug
bir ök bol tidi boldı kolmuş kamug”(b.4)*

(Diledi ve bütün varlıkları yarattı; bir kere “ol” dedi, bütün diledikleri oldu.

Bu beyitte Yasin Suresi'nin 82. ayetine atıf vardır: “Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen olur.”

Tanrı'nın "Kün! 'Ol!'" emriyle evren yaratılmıştır. Bu, tasavvufta, Tanrı'nın zatına özgü aşk nedeniyle kendisini görmek istemesi, evreni ve insanı yaratması olarak ifade edilir. Tanrı, yaratma niteliği gereği herhangi bir şeyin olmasını istediğinde, herhangi bir şeyi yaratmak istediğinde, *kün* der ve o şey olur veya yaratılır.(Eker 2006:109).

"ay erklig ugan mengü mungsuz bayat
yaramaz seniñdin adınka bu at"(b.6)

(Ey kuvvetli, kadir, ölümsüz ve gönlü tok Tanrı, senden başkasına bu ad yakışmaz.)

Bu beyitte İhlâs Suresi'nin 2. ayetine atıf vardır:"Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)" (İhlâs,2)

İlk mısradaki *Bayat* ismini niteleyen 4 sıfat vardır: *erklig, ugan, meñü, muñsuz*. Bu dört sıfat da Tanrı'nın güzel adlarının karşılığıdır: *Muktedir, Kâdir, Kadîr, Bâkî* vb.Tanrı, kendisi hiçbir şeye, hiç kimseye muhtaç değildir yani *muñsuz*'dur; ancak, kulları O'na muhtaçtır, yani kullar *muñlug*'dur(Eker 2006:110).

"ulugluk sana ol bedüklük sañga
seniñdin adın yok sañga tuş teñge"(b.7)

(Ululuk ve büyüklük sana özgüdür; sana eş ve denk olan başka biri yoktur.)

Bu beyitte İhlâs Suresi'nin 4. ayetine atıf vardır: "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." (İhlâs,4).Ayrıca birinci mısradaki Tanrı'nın güzel adlarından 'büyüklükte eşi benzeri olmayan' anlamında *Mutekebbir*, Kebir sıfatlarına atıf yapılmıştır.

Bunların dışında, eserde şu beyitler ile ayetlerin arasında da paralellik olduğu görülmektedir:

b.7:(İhlâs,4); b.8:(Hadîd,3); b.9:(Bakara,2; Tegâbun,1; Mâide,40); b.11:(Ra'd,9; Tegâbun,4); b.14:(Zümer,62; Kasa,88); b.16:(Şûrâ,11); b.17:(Bakara,255); b.20:(Furkân,6); b.22:(Sâffât,6); b.23:(Hûd,6;En'âm,38); b.24:(Muhammed,38); b.29:(Fâtiha,4 ve 5); b.32:(Hûd,3; Mutaffîfîn,5); b.1200, b.1201, b.1202, b.1213:(Enbiya,34; Zümer,30; Rahman,26; A'raf,34); b.4179:(El-isra,23); b.3729, b.3901:(Nahl,40); b.4452,b.4453:(Araf,199); b.3649,b.3674,b. 5122: (Zümer,53); b.5927,b.5930:(Enam,32;Ankebut,64; Muhammed,36; Hadid, 20).

Kutadgu Bilig'in 388. beytinde:

"Habib savçı yolu mini yetteçi
Ol ok savçı bolsu elig tuttaçı"(b.388)

(Sevgili habercinin yolu beni selamete götürecektir;
o haberci bizzat bana şefaât etsin.),

Diyen Yusuf Has Hacib, eserinde hadislerden de yararlanmış. Bu nedendir ki bu beyit aynı zamanda Hz.Muhammed(sav)'in şu hadisine de atfedilmiş olabilir:"Kim küçüğümüze merhamet etmez ve büyüğümüze hürmet göstermezse, bizden değildir." (Heysemî VIII:15).

"sini erdüküñ teg ögümez özüm
sini senmet öggil kesildi sözüüm"(b.33)

(Seni olduğun gibi övemiyorum; seni sen öv! Sözüm kesildi.)

Bu beytin kaynağı Hazreti Muhammed'in

"lā uḥsī šenāen ente kemā ešneyte Ālā"

(Senin kendini methettiğin gibi bir övgü bilmiyoruz.)

Hadisi ve bu hadisten mülhem '*Seni lâyıık olduğun şekilde övemiyorum. Sana lâyıık bir şükürle şükredemiyorum. Sen ancak kendini övdüğün gibisin'* vb. dualardır(Eker 2006:118).

"yava sözlese söz neçe yas kılur

Eger sözleyü bilse asgı bolur"(b.987)

(Söz boş yere söylenirse çok zarar getirir; söz yerinde söylenirse faydalı olur.)

Bu beyitte yer alan ifadeler ile Hz.Muhammed(sav)'in şu hadis-i şerifi arasında paralellik görülür:"Özür dilemeni gerektirecek bir sözü söyleme!" (İbn-i Mâce, Zühd, 15; Ahmed, V, 412)

Eser yazan Müslüman edebiyatçılar eserlerine "Besmele" ile başlamayı adet haline getirmişlerdir ki Yusuf Has Hacib de eserine "Besmele" ile başlayan Müslüman-Türk yazarların ilki olması dolayısıyla bu alanda mihenk taşı rolü oynamaktadır. Eserin manzum mukaddimesinin ilk beyitleri Fatiha Suresi'nin başlangıç ayetlerinin Türkçe ifadesi niteliğindedir. "*Her şeyden önce kadir ve bir olan Tanrı gelir, sonsuz hamd ve sena da ancak ona layıktır.*" manasına gelen şu beyit bu doğrultuda dikkate değerdir:

"ugan bir bayat ol kamugda oza

öküş hamd-u ögdi angar ok seza"(B.Manzum Mukaddime, b.1).

Mukaddimelerden sonra, *besmelenin* hemen ardından gelen ve İslami dönem Türk edebiyatının bilinen ilk tevhit ve münacat örneği olan 'teñri azze ve celle ögdisin ayur' başlıklı bölümde Tanrı'nın birliği, büyüklüğü dile getirilir; O'nun güç ve kudretinden, yaratılmışların zayıflığından ve muhtaçlığından söz edilir, Kur'an-ı Kerim'e, hadislere atıflar yapılır. Mısralar çoğu zaman ayet çevirisidir(Eker 2006:106).

Görüldüğü gibi Yusuf Has Hacib, eserinde okuyucuya nüfuz edebilmek için her türlü propaganda aracına başvurmuştur ki ayetler ve hadisler ise bu materyaller arasında hem en dikkat çeken hem de Müslüman bir millete yazıldığı için en etkili olabilecek olanıdır, denilebilir. Çünkü ayet, Allah'ın kelamı; hadis ise onun elçisi olan peygamberin sözleridir. Bu nedenle eserde doğrudan veya dolaylı yoldan atfedilerek verilen ayet ve hadisler, okuyanlar açısından söylenenleri benimsemek, sahiplenmek noktasında çok büyük bir etkiye sahiptir.

1.6.Önemli Şahsiyetlere ve Olaylara Yapılan Atıflar:

"söküşlög nelük boldı zahhak otun

nelük ögdi buldı feridun kutun"(b.241)

(*Küstah Dahhâk*'a neden sövüldü de *Feridun* neden övgü ve ikbale kavuştu.)

Dahhâk klâsik Türk ve İran edebiyatlarında, Arap ve Fars folklorundaki şahsiyeti ve özellikleri etrafında gelişen çeşitli nitelikleriyle benzetme ve mecazlarla konu olmuş efsanevi bir kahraman olarak yer almıştır. Dahhâk'ın edebiyatta en önemli vasfı, Firavun ve Nemrut gibi zulüm ve kötülük sahibi bir kişi olmasıdır. Ancak Dahhâk'ın karşısına halktan bir kişi olan demirci Gâve çıkar; ona isyan eder ve yerine Feridun'u tahta çıkarır (filozof.net).

*“köri barsa emdi bu türk begleri
ajun beglerinde bular yigleri
bu türk beglerinde atı belgölüg
tonga alp er erdi kutı belgölüg(b.276-277)*

(Eğer dikkat edersen, görürsün ki, dünya beylerinin en iyileri Türk beyleridir. Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbali ayan beyan olanı *Alp-Er* idi.)

*“mungar bütmeşe kör bu nuşin revan
okuş közi birle yaruttı cihan”(b.290)*

(Buna inanmazsan, *Nuşin-Revan*'a bak; o akıl gözü ile dünyayı aydınlattı.)

Nuşin-Revan kırk dokuz yıl Sasani Devleti'nin başında bulunmuş, adaletiyle ve doğruluğuyla meşhur olmuştur. Hz.Muhammed, *Nuşin-Revan*'ın Müslüman olmadan ölmesine üzülmüştür.

*“apa yazdı erse bayat kınadı
Bu dünyag tünek kıldierklig idi
(...)*

*apa uçmak içre yidi kör evin
aringu kılındı bu dünya evin”(b.3520,3522)*

(*Âdem* günah işleyince Tanrı onu cezalandırdı; kadir Tanrı ona bu dünyayı zindan yaptı. *Âdem* cennette buğday tanesi yedi; bu dünya evi ona bir temizlenme yeri olarak yaratıldı.)

*“takı kolsa cebr-ü mukabel okı
Yime oklidis kapğı yetrü tokı”(b.4382)*

(Daha da istersen cebir ve mukabele(karşılaştırma) oku; bir de *Oklidis*'in karpısını da iyice çal.)

*“tutayın ya kisra ya kaysarça boldum
ya şeddad-u 'ad teg takı uçmak ittim”(b.6547)*

(Farzedelim ki,ben kisra veya kayser oldum.Ya *Şeddad* ve *Ad* gibi bir de cennet yaptırırım.)

Şeddad, Hz.Hûd zamanında yaşamış olup Yemen'deki *Âd* kavminin hükümdarı idi. Yaptırdığı ihtişamlı yapılardan gururlanarak Tanrılık iddiasında bulunmuştur. *Şeddât*'ın, peygamberlerin haber verdiği ilâhi cenneti taklit için yaptırdığı İrem Bağı veya Cennet-i İrem sonradan bilhassa divan şairleri tarafından olmakla birlikte

birçok şair tarafından üstün güzellikleri benzetmek ve ifade etmek için kullanılmıştır. (msxslabs.org).

“*ajun bütrü tuttum sikender tutarça*

Tükel nuh yaşın men yaşadım yaşattım”(b.6548)

(İskender gibi bütün dünyayı elimde tuttum, tam *Nuh*'un yaşını yaşadım ve yaşattım.)

“*özüm haydar erse yaşın teg kılıçlıg*

Ya rüstemleyü men ajunda çavıktım”(b.6549)

(Yıldırım kılıçlı *Haydar* veya *Rüstem* gibi dünyada meşhur oldum.)

“*ya 'isa bolup kökke agdım takı men*

ya nuşın revan teg törü tüz yorıttım”(b.6550)

(İsa gibi göğe çıktım veya *Nuşirevan* gibi memleketi adaletle idare ettim.)

“*ya kençim tükel boldı Karun nengi teg*

ya ashab-ı res teg temür kend tokıttım”(b.6551)

(Ya da hazinem *Karun*'unki gibi doldu taşıtı veya *Eshab-ı Res* gibi demirden kale yaptırdım.)

Yusuf Has Hacıb, Kutadgu Bilig'de okuyucuya birtakım bilgileri aktarırken anlattığı konuyu örneklendirmede böylece de okuyucunun ilgisini çekerek anlatılanları daha kolay anlamasını sağlamada yardımcı olabilecek önemli şahsiyetlere ve olaylara da atıf yapmıştır. Eserde yer verdiği kişiler veya olaylar rastgele seçilmiştir. Hepsisi kendisinin okuyucuyla daha kolay iletişime girmesini sağlayacak ve üzerinde durduğu konuyu da temsil edebilecek şahıslar ve olaylardır. Bu aynı zamanda anlatılanları somutlaştırma özelliğiyle de ön plana çıkan bir materyaldir.

1.7.Metaforlar:

Sözlü veya yazılı bir iletişimde alıcıyı etkin kılarak düşünmesini sağlayacak yollardan biri metafordur (Oğuz 2005: 582). Metafor bir kavramı başka bir kavrama benzeterek anlatmak demektir. O iki kavramın birbirine benzerliği az olabilir, ama birini çok iyi tanıyor olmak bize ikincisini daha iyi anlama olanağını sağlar. Metafor sembol olup bu yüzden de çağrışıdır (Ocak ve Gündüz 2006: 295). Eğitimin iki temel ilkesi, bilinenden bilinmeyene ve somuttan soyuta gitmektir. Metaforlar soyut ilkeleri açıklarken somut örnekler kullanmaktadır. Metaforlarda bilinen, görülen ve fiziksel gerçeklik, bilinmeyen, görülmeyenin tanımlanmasında kullanılır(Çelikten 2005:230). Yob(2003:130); metaforu, yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada kullanılacak güçlü bir zihinsel araç olarak değerlendirmektedir(Ocak ve Gündüz 2006: 295). *Kişinin bildiklerinden yola çıkarak bilmediklerini kullanmak metaforun temelini oluşturur. Birey metafor aracılığı ile ön bilgiyle yeni bilgiyi ilişkilendirerek yeni durumun kavranmasını içselleştirebilir Metafor, öğrencinin yeni bilginin daha önceden bilinen eski bilgiyle benzerliklerini bularak ilişkiler kurmasını sağlar ve böylece bu yeni bilgiyi somut olarak açıklanmasına yardım eder* (Oğuz, 2005: 583). Metaforlar

sayesinde aynı zamanda daha az sözle daha fazla anlatım sergilenebilir ki bu da söz tasarrufu noktasında oldukça önemlidir.

Ülkemizde metafor konusu ile ilgili çalışma çok az olduğu için metaforun neyi ifade ettiği de tam olarak kesinleştirilememiştir. Metafor konusundaki klasik görüş metaforlar, kısaltılmış(*elliptical*) benzetmelerdir, görüşüdür(Kittay 1987: 18). Bu çalışmada metaforun ne olduğunun netleştirilmesi gibi bir amaç güdülmeyeceği için böyle bir ayırım yapmaya çabalamak araştırmancının amacının sapmasına yol açabileceği için böyle bir ayırma gidilmemiştir. Burada “metafor” başlığı altında eğretileme, benzetme, kişileştirme, sembolleştirme (alegori) konuları ele alınmıştır.

1.7.1.Semboller:

“Bir fikri somutlaştıran işaret, görülmez bir hakikati temsil eden tasavvur veya nesne demektir.”(Bolay 1997:410).Semboller her zaman çokanlamlı yapıya sahiptirler. Bu çokanlamlılık sayesinde sembolizm, farklı anlamları bir araya toplama gücüne sahiptir. Böylelikle semboller, farklı yaş guruplarına ve tecrübe düzeylerine ulaşmayı sağlarlar.

Alegori, düz yazı ya da şiir biçiminde yazılmış iki farklı anlamı olan uzun hikayelerdir. Alegori sayesinde bir görüntü, bir yaşantı veya bir davranış göz önünde canlandırılarak konunun daha kolay kavranması sağlanır.

Kutadgu Bilig’in yapısı itibariyle konusu dört kişi arasında geçen alegorik bir münazaradır, denilebilir.

*“bu kün togdı tigli törü ol köni
bu ay toldı tigli kut ol kör anı”(b.355)*

(Bu Kün-Togdı dediğim doğrudan doğruya kanundur; Ay Toldı ise mutluluktur.)

*“basa aydım emdi kör ögdülmişig
Ukuş atı ol bu bedütür kişig”(b.356)*

(Bundan sonra Ögdülmiş’i anlattım; o aklın adıdır ve kişiyi yükseltir.)

*“anınгда basası bu odgurmış ol
munı ‘akibet tip özüm yörmiş ol”(b.357)*

(Ondan sonraki Odgurmış’tır; onu ben akıbet olarak aldım.)

Yukarıdaki beyitlerden de kolaylıkla görüldüğü gibi dört şeyi temsil eden konuşanlar şunlardır:

1.Köni törü’yü (doğru yasayı) temsil eden Kün Toğdı adındaki ilig (hükümdar);

2.Kut’u(saadeti) temsil eden Ay Toldı adındaki vezir;

3.Vezirin, ukuş’u (anlayış) temsil eden Ögdülmiş adındaki oğlu;

4.Ögdülmiş’in, akıbet’i (hayat ve dünyanın sonu, ahiret) temsil eden Ogdurmış adındaki kardeşi ya da akrabası(Dilaçar 2003.71).

*“Mumu men me körgil könilik törü
törü kılkları bu baka tur körü”(b.800)*

(İşte bak, ben de doğruluk ve kanunum; kanunun nitelikleri bunlardır, dikkat et.) diye kendini tanıtan kağan daha önce de ifade edildiği gibi Kutadgu Bilig’de adaleti (töre) temsil eder. *Kutadgu Bilig*’de, Kün-Togdı adının kağana nasıl ve kim tarafından verildiği,

*“ilig aydı bilge mening kıkımı
körüp mengzetü urdı bu atımı”*(b.824)

(Hükümdar dedi ki: Bilge kişi bu adı benim doğamı güneşe benzeterek verdi.) Mısralarında kendini göstermektedir.

Daha sonraki şu beyitlerde ise bu ilişkilendirmenin hangi yönlerden olduğu karşılaştırılmaktadır:

*“künüg kör irilmez tolu ok turur
yaruklukı bir teg talu ok turur”*(b.825)

(Güneşe bak, küçülmez, bütünlüğünü daima korur; parlaklığı hep aynı şekilde kuvvetlidir.)

*“mening me kılınçım angar okşadı
könilik bile toldı eksümedi”*(b.826)

(Benim doğam da ona benzer, doğruluk ile doludur ve asla eksilmez.)

*“ikinçi togar kün yarur bu ajun
tözü halkka tegrür yokalmaz özüm”*(b.827)

(İkincisi güneş doğar ve bu dünya aydınlanır; aydınlığımı bütün halka eriştirir, kendinden bir şey eksilmez.)

*“mening me törüm bu yokalmaz özüm
kamug halkka bir teg ne kıkım sözüm”*(b.828)

(Benim de hükmüm böyledir, ben ortadan yok olmam; hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır.)

*“üçünçi bu kün togsa yirke isig
çiçek yazlur anda tümen ming tüsig”*(b.829)

(Üçüncüsü bu güneş doğunca yer ısınır; o zaman binlerce renkli çiçek açılır.)

*“Kayu ilke tegse mening bu törüm
ol il barça itlür taş erse korum”*(b.830)

(Benim bu kanunum hangi memlekete erişirse, o memleket baştan başa taşlık ve kayalık dahi olsa hep düzene girer.)

*“togar kün arıg ya arıgsız timez
kamugka yarukluk birür eksümez.”*(b.831)

(Güneş doğar, temiz veya kirli demeden her şeye aydınlık verir; kendisinden bir şey eksilmez.)

*“nening me kılınçım bu ol belgülüg
tözüke tegir barça mindin ülüg”*(b.832)

(Benim de hareketim tıpkı böyledir; herkes benden nasibini alır.)

“yana ma bu kün burcı sabit turur
bu sabit tidüküm tüpi berk bolur.”(b.833)

(Bir de güneşin burcu sabittir; bu sabit dediğim, temeli sağlam olduğu içindir.)

“bu kün burcı arslan bu burc tepremez
evi tepremezi için artamaz”(b.834)

(Güneşin burcu arslan’dır ve bu burç yerinden kımlıdamaz; yerinden kımlıdamadığı için de evi bozulmaz.)

“mening kulkımı kör yime bir yangın
özüm tegşürülmez yarıқта öngin”(b.835)

(Benim tavır ve hareketlerime bir bak, benim de parlaklığım kesinlikle değişmez.)

Bu beyitlerde de görüldüğü gibi kağanın özellikleri güneşin yapısıyla ilişkilendirilmiştir.

“Burada kağanın güneşe benzetilmesi, kağan ile halk arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Kağan bilgeliği, doğruluğu sayesinde tıpkı bir güneş gibi halkını aydınlatmakta ve toplumdaki her bireye hiçbir ayırım yapmaksızın adalet dağıtmaktadır. Yani kağanın adalet vasfının ve güneşe benzemesinin arkasında onun bilgelik kişiliği bulunmaktadır”(Bağdatlı 2007:138).

“vezir bir ikinci sü başlar ‘âlem
birisi kılıç tuttu biri kalem”(b.2418)

(Biri vezirlik, ikincisi ordu komutanlığı; bunlardan biri kılıç tutar, biri kalem.)

“Bu beyitlerde ise kılıç, askeri; kalem ise veziri temsil etmektedir. Devlet yönetiminde kağanın yanında yer alan iki önemli mevki vardır: Vezirlik ve ordu komutanlığı. Bunlar, büyük görevlerdir; biri kılıç diğeri kalem tutar. Ülkenin düzeni bu ikisinin elindedir. Kumandan ve vezir, en yüksek askeri ve sivil güç olarak devlet yönetiminin vazgeçilmezleridir. Devletin sınırlarını korumak, yeni yerler fethedebilmek için iyi bir kumandana; devleti elde tutabilmek ve idare edebilmek için iyi bir vezire ihtiyaç vardır. Onların birlikteliği ile düzenli bir devlet yönetimi sağlanabilmektedir”(Bağdatlı 2007:117).

Semboller anlatılanları somutlaştırmada dolayısıyla da her türden okuyucuya ulaşabilmede özellikle şairlerin fazlasıyla kullandıkları materyallerdir ki Yusuf Has Hacib de eserde dört farklı kavramı sembole eden (Kün Toğdı: Doğru Yasa, Ay Toldı: Kut, Ögdilmiş: Akıl, Ogdurmuş: Akıbet) sembolleri kullanmıştır. Bu sayede de esere hem bir hikâye tarzı vermiş hem de oluşturduğu bu sembolik şahsiyetleri birbiriyle konuşturarak teatral bir anlatımın oluşmasını sağlamıştır ki bu aynı zamanda eserin akıcılığını da sağlamıştır.

1.7.2 Benzetme(Teşbih):

Sözün daha etkili kılmak amacıyla aralarında ortak birtakım özellikler bulunan nesne ya da kavramları karşılaştırmaya benzetme denilir.

Kutadgu Bilig’de kullanılan benzetmelerden bir kısmı şunlardır:

“ukuş ol burunduk anı yetse er

tilekke tegir ol tümen arzu yir”(b.159)

(Anlayış bir yulardır; insan onu elinde tutarsa, dileğine erişir ve bütün arzularına nail olur.)

“til arslan turur kör işikte yatur

aya evlig er sak başingni yiyür”(b.164)

(Dil arslandır, bak, eşikte yatar; ey ev sahibi, dikkat et, senin başını yer.)

“sizlik ot ol ot küyürgen bolur

yolında keçig yok ötülgen bolur”(b.249)

(Kötülük ateştir, ateş ise yakıcıdır; onun yolunda geçebilecek bir geçit yoktur.).

“bilig baylık ol bir çıgay bolgusuz

tegiş ogrı tevlig anı algusuz”(b.313)

(Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir; hırsız ve dolandırıcının eli ona erişemez, alamaz.)

“kişen ol kişike bilig hem ukuş

kişenlig yaragsızka barmaz öküş”(b.314)

(Bilgi ve akıl kişi için bir köstektir; kösteklenmiş kişi yakışksız şeylere pek gitmez.)

“ukuş ol sanga edgü andlıg adaş

bilig ol sanga ked bağırsak kadaş”(b.317)

(Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeşdir.)

Bu beyitte “iyi ve yeminli dost” ifadesi akıl için kullanılıyor.

“bu begler ot ol otka barma yaguk

kalı bardıng erse küyürmek anuk”(b.653)

(Bu beyler ateştir, ateşe yaklaşma; yaklaşırsan yanacağın kesindir.)

“keyik sanı devlet kişike tezig

kalı kelse bekle tuşa hem tizig”(b.712)

(Mutluluğu insan için ürkek bir geyik varsay; eğer gelirse sıkı tut, ayağına köstek vur.)

“ayıtmaklık erkek turur ay ilig

cevabı tişi ol yetürse bilig”(b.979)

(Ey hükümdar, iyice düşünürsen, sormak erkektir, cevap vermek de dişi.)

Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacib’in düşüncelerini somutlaştırmak ve okuyucu ile daha kolay etkileşim sağlayabilmek açısından en fazla kullandığı materyal

yukarıda örneklerde de görüldüğü gibi benzetmelerdir. Benzetme oluştururken “kendisine benzetilen” olarak da okuyucunun bilgi sahibi olduğu, günlük yaşantısı içerisinde yer etmiş olan varlık veya kavramları kullanarak okuyucuyla olan bu etkileşimi sağlamlaştırmıştır.

1.7.3.Eğretileme (İstiare):

Benzetmenin iki temel ögesi olan benzeyen veya kendisine benzetilenden birinin söylenmemesi durumunda eğretileme(istiare) meydana gelir.

“yula erdi halkka karangku tüni
yaruklukı yadı yaruttı sini”(b.35)

(O karanlık gecede halka meşaleydi; sen bu sayede doğru yola girdin, ey yiğit.)

Bu beyitte “karanlık gecede ki meşale” ifadesiyle Hz.Muhammed(sav) kastedilmektedir.

“idi yakşı aymış azıglık kür er
azıglıg eren berg tügünler yazar”(b.283)

(Cesur ve yiğit er çok yerinde söylemiş; cesur insan sıkı düğümler çözer.)

“Sıkı düğümler çözer.” ifadesi ile istiare yapılmıştır.

“ukuşlug kişi kör karısa munar
Ukuş kitti tip hem kalem me tınar”(b.294)

(Akıllı insan da yaşlanınca bunar; akıl gittiği için kalem de susar.)

“kalem” sözcüğü ile yazı yazma kabiliyeti anlatılmak istenmiş dolayısıyla istiare yapılmıştır.

“ilin itti tüzdi bayudı budun
böri koy bile suvladı ol ödün”(b.449)

(Böylece hükümdar memleketini düzenledi; halkı zenginleştirdi; o devirde kurt ile kuzu aynı yerden su içti.)

“Kurt ile kuzunun aynı yerden su içmesi” ifadesi ile güçlü-güçsüz toplumun tüm kesiminin ülke kaynaklarından faydalandığı kastedilmiştir.

“söz asgı bile kör yağız yirdeki
yaşıl köke yoklar bolur tördeki”(b.1002)

(Söz sayesinde yağız yerden mavi göğe yükselir ve başköşeye geçenlerden olur.)

“Yağız yerden mavi göğe yükselmek” ve “başköşeye geçmek” metaforları ile ise itibar kazanmak kastedilmiştir.

“bayat edgü kılğay bu söz sözleme
tügün urma otun mening könglüme”(b.1084)

(İnşallah Tanrı seni iyi edecektir; böyle sözler ile yüreğimi dağlama.)

“Yüreğimi dağlama” metaforu ile çok fazla üzülme anlamı kastedilmiştir.

“kalın aç böriler yığıldı sanga
Koyug ked küdezigil ay ilçı tonga”(b.5164)

(Bir sürü aç kurt senin etrafına yığılmıştır; ey kahraman hükümdar, koyunları iyi koru.)

Burada aç kurt, devleti ele geçirmek isteyenleri; koyun ise halkı ifade için kullanılmıştır.

Bunların dışında şu beyitlerde de istiare vardır: 284, 285, 302, 330, 436, 449, 461, 573, 885, 1002, 1040, 1254, 1314, 1406, 1428, 2686, 3096, 3274, 3311, 3634, 3723, 3747, 3748, 3846, 3948, 4212, 4679, 4694, 4807, 4819, 4891, 4892, 4895, 4961, 4966, 4967, 5108, 5449, 5472, 5679, 6116, 6161, 6379, 6383, 6403 ...

Yusuf Has Hacib, bu beyitlerde ise eğretileninin etkileme gücünün normal açık bir ifadeden daha fazla olduğundan okuyucunun hayal etme ve düşünme imkânlarını zenginleştirdiği için bu materyali etkili bir şekilde kullanmıştır.

1.7.4. Kişileştirme (Teşhis):

İnsan dışındaki canlı veya cansız varlıklara insana özgü birtakım özellikler yükleyerek söz söylemeye kişileştirme denilir.

“tapugka kelip kut kapukda turur

Kapugta turuĝlı tapugda turur.”(b.100)

(Saadet, hizmet için gelmiş kapıda durur; kapıda duran kulluk için durur.)

“üçünçi kürüd geldi köksün yorır

kayuka bu baksa yaşarmış kurur”(b.133)

(Üçüncü olarak, Merih gelir, gazapla dolaşır; nereye bakarsa, yeşermiş olan kurur.)

“seviĝ yüz urundı bişinçi sevit

seve baktı erse sen özni avıt”(b.135)

(Beşinci Zühre'dir, sevimli yüzünü gösterir; sana severek bakarsa müsterih ol.)

“kozi yazkı yıldız basa ud kelir.

erentir kuçak birle sançu yorır”(b.139)

(Hamel bahar yıldızıdır, sonra Sevr gelir; Cezva ile Seretan dürtüşerek yürür.)

“kör arslan bile koşnı buĝday başı

basa ülgü boldı çadan ya işi”(b.140)

(Bak, Esed'in komşusu Sünbüle'dir; sonra Akreb ve Kavs'in arkadaşı Mizan gelir.)

“bilig manisini bil negü tir bilig

Bilig bilse ötrü yırar erde ig” (b.156)

(Bilginin manasını bil; bak bilgi ne der: bilgiyi bilen insandan hastalık uzaklaşır.)

“ukuş keldi utru ayur bütrü kör

sözüng bolsa yangluk sanga bolga kor”(b.193)

(Anlayış karşı geldi ve: İyice dikkat et; sözün yanlış olursa, sana zararı dokunur, dedi.)

*“kara baş yağısı kızıl til turur
neçe baş yidi bu takı ma yiyür” (b.966)*

(Kara başın düşmanı kızıl dildir; ne çok baş yemiştir o ve hâlâ da yemektedir.)

Ayrıca şu beyitlerde de kişileştirme yapılmıştır: 365, 366, 368, 369, 372, 401, 402, 403, 404, 461, 549, 550, 640, 676, 677, 696, 967, 1056, 1091, 1092, 1093, 1103, 1106, 1118, 1120, 1144, 1170, 1171, 1172, 1237, 1240, 1274, 1283, 1331, 1376, 1377, 1382, 1441, 1456, 1511, 1547, 1586, 1588, 1607, 1703, 1728, 1800, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1862, 1863, 1865, 1871, 1983, 2104, 2250, 2530, 2610, 2692, 2795, 2865, 2885, 2921, 3072, 3082, 3087, 3088, 3212, 3533, 3539, 3540, 3541, 3542, 3548, 3549, 3619, 3629, 3635, 3640, 3740, 3837, 3948, 3952, 3953, 4359, 4616, 4625, 4737, 4738, 4739, 4800, 4827, 4832, 4833, 4839, 4884, 4885, 4911, 4966, 4967, 5003, 5012, 5028, 5087, 5089, 5134, 5135, 5160, 5169, 5174, 5175, 5212, 5231, 5232, 5266, 5297, 5449, 5450, 5466, 5670, 5688, 5690, 5712, 5824, 5825, 5827, 5828, 5925, 5926, 6221, 6230, 6359, 6562, 6629, 6632, 6633.

1.8. Ad Aktarması (Metonomi):

Bir sözcüğün benzetme amacı güdülmeden başka bir sözcüğün yerine kullanılmasıdır. Buna düz değişmece ya da mecaz-ı mürsel adı da verilir.

*“ajunda çavı bardı hakan küsi
körümeğü közlerde gitti usı” (b.102)*

(Hakanın namı, şanı dünyaya yayıldı; onu göremeyen gözlerin uykusu kaçtı.)

“Onu göremeyen gözler” derken ad aktarması yapılmıştır.

*“kalı edgü bolmak tilese özüng
yori edgülek kıl kesildi sözüng” (b.237)*

(Her yaşayan er geç ölecek ve toprağa düşecektir; insan iyi nam ile ölürse ad yaşar.)

“Toprağa düşecektir” ve “ad yaşar” ifadeleri ile ad aktarması yapılmıştır.

*“biliglig boğuz tikle erklig kerek
boğuz til küdezgen biliglig kerek” (b.994)*

(Bilginin diline ve boğazına hâkim olması lazımdır; boğazını ve dilini gözeten bilgililere ihtiyaç vardır.)

“boğaz” ve “dil” sözcüklerinde ad aktarması yapılmıştır.

*“sav altun yazar ol tügülmüş kişig
sav altun iter ol buzulmuş işig” (b.3044)*

(Çatılan yüzleri som altın güldürür, bozulmuş işleri som altın yoluna koyar.)
“yüz” sözcüğünde ad aktarması vardır.

Ayrıca şu beyitlerde de ad aktarması yapılmıştır: 376, 1003, 1113, 1120, 1238, 1284, 1312, 1371, 1381, 1383, 1395, 1420, 1726, 1738, 1948, 2130, 2255, 2278, 2715, 2727, 2749, 2832, 3045, 3325, 3614, 3616, 3691, 3692, 4161, 4325, 4328, 4401, 4404, 4408, 4426, 4589, 4590, 4651, 4772, 5136, 5260, 5425, 5465, 5549, 5911, 5925, 6423, 6443 ...

Ad aktarması ile bir kavram ilgili olduğu bir başka varlık yoluyla anlatılmaya çalışılır. Yusuf Has Hacib'in eserinde ad aktarması da diğer materyaller gibi söze güç katan önemli materyallerden biridir

1.9. Hayvan Adları:

Kutadgu Bilig döneminin sosyal yaşantısını birçok yönüyle yansıtan önemli bir eserdir. Eserde o döneme ait yansımalarından bir diğer konu da “hayvan adları”dır. Eserde 79 farklı hayvan adı toplam 395 defa kullanılmıştır. Eserin söz hazinesinin 29614 olduğu düşünülürse, 79 çeşit hayvan adının veya 395 adet hayvan adı kullanımının hiç de azımsanmayacak bir sayı olduğu aşikâr hale gelir(Bozkaplan 2007:1118).

Kutadgu Bilig'de kullanılan hayvan adlarına birkaç örnek olarak şu beyitler verilebilir:

-*Yidim içtim ud teg*: Öküz gibi yedim içtim(b.6535).

-*uçar kuş teg arkun ağımdan kürettim*: Uçan kuş gibi cins atları ağımdan kaçırdım(b.6536).

-*tosun teg suçuttım*: Haşarı tay gibi sıçattım(b.6537).

-*kuturmuş böri teg ajunnu ulittim*: Kudurmuş bir kurt gibi dünyayı inlettim(b.6542).

-*çadan teg tikerler çibun teg sorarlar*

köpek teg ürerler kayusun urayı: Onlar akrep gibi sokarlar, sinek gibi kanımı emerler, köpek gibi havlarlar; hangisine yetişeyim(b.6601).

-*bilgisiz sığın sen ağınap yora*: Ey bilgisiz, sen dağ keçisi gibi debelen dolaş(b.6613).

-*keyik tağı kördüm bu türkçe sözüğ*: Bu Türkçe sözü yabani geyik gibi gördüm(b.6617).

Örneklerde de görüldüğü gibi Yusuf Has Hacib, okuyucunun eserde anlatılanları daha kolay anlayabilmesini sağlamak için okuyucu ile ortak bir yaşam alanı oluşturmak; böylece de onun anlama yetisine daha kolay yoldan nüfuz edebilmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle de okuyucunun günlük hayatta sık rastladığı ve belirgin birtakım özellikleriyle ön plana çıkan hayvanları benzetme yoluyla eserinde bir materyal olarak kullanmıştır.

1.10.Bitki Adları:

Bitki adları da tıpkı hayvan adlarında olduğu gibi tarihin en eski dönemlerinden itibaren edebi metinlerde teşbih, teşhis, mecaz- ı mürsel vb. gibi söz sanatlarının oluşturulmasında kullanılan en etkili materyallerden biridir.

-kurumuş yığaçlar tonandı yaşıl: Kurumuş ağaçlar yeşiller donandı(b.67)

-kişi arbuzı: Ey insanların karpuzu(b.1900)

“arbuz” sözcüğü deyim aktarması yapılmış ve “ahmak” manasında kullanılmıştır(Öztürk 2005:201).

-angar torku ıdtım tiken çiknemiş: Ben ona ipek gönderdim, o ise diken işlemiş(b.3846).

-saçım boldı yazkı gülef teg orut: Saçım, bahar kelef otu gibi kuruldu(b.5697)

-temam erguvan teg kızıl mengzim erdi

Bu kün za’feran urgın engde taruttım: Benim kızıldı, tam bir erguvan gibiydi; bugün yüzüme safran tohumu ektin(b.6529).

-kadıng teg bodum erdi ok teg köni tüz: Kayın gibi vücudum ok gibi düz ve dikti(b.6532).

Örnek mahiyetinde verilen bu beyitlerde ve diğer beyitlerde (b.80, b.96, b.120, b.2455 vb.) de görüldüğü gibi Yusuf Has Hacib, kimi zaman benzetmelerde kimi zaman ad aktarmalarında kimi zaman kişileştirmelerde kullanarak bitki adları materyali yoluyla okuyucunun dünyasına onun yaşantısındakiyle yoluyla nüfuz etmeyi amaçlamıştır.

1.11. Renkler:

Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig’de materyal olarak kullandığı unsurlardan birisi de renklerdir. Kutadgu Bilig’de renklerin genellikle düş yorumlarında, tabiat ve kişi tasvirlerinde kullanıldığı görülür.

Yusuf Has Hacib, tabiat tasvirlerinde renkleri şu beyitlerde de görüldüğü gibi etkili bir materyal olarak kullanmıştır:

“yaşık yandı yirke yakurdu başın

yaruk dünya mengzi kızardı ışın”(b.3283)

(Güneş döndü, başımı yere yaklaştırdı; dünyanın aydınlık yüzü kırmızı sise büründü.)

“kara zengi kılmiş yüzini ışın”(b.3286)

(Sis gökyüzünü kara zenciye döndürmüştü.)

“ajun mengzi boldı örüng erdini”(b.3840)

(Dünya yüzü beyaz cevher gibi oldu.)

*“yaşık badı yüzke kara yüz bağı
ajun toldı bütrü kara yir toğı” (b.4884)*

(Güneş yüzüne kara peçe örttü, her tarafı toz duman rengi kapladı.)

Eserde genellikle sabahın veya akşamın oluşu sırasında tabiatın geçirdiği değişim tasvir edilmiş ve bu yapılırken de renklerden ziyadesiyle faydalanılmıştır.

Aynı zamanda renkler yardımıyla Yusuf Has Hacib, örneklendirmeler de yapmıştır ki bu anlatılanları somutlaştırdığı ve okuyucuya doğrudan ulaştığı için etkili bir öğretim materyalidir:

*“karaka yaguma ay kılkı örüng
örüngke kara terk yukar ol körüng” (b.4239)*

(Ey ak doğalı insan, sen karaya yaklaşma; dikkat et, beyaza siyah çabuk bu-laşır.)

Aynı şekilde eğretilme yaparken de renklerden yararlanmışır:

*“kalk yırttı kedmiş kara könglekin
açıldı yaruk yüz kötürdi egin” (b.4966)*

(Gökyüzü üzerine geçirdiği kara gömleği yırttı; peçesini kaldırdı ve parlak yüzü açıldı.)

Mecaz anlatımlarda da renkler-özellikle de kara- bir materyal olarak kullanılmışır:

*“otunka katılma fesadın yıra
bu iki kılıktın bolur er kara” (b.5206)*

(Küstahlara uyma, fesattan uzak kal; bu iki iş insanı karaya bular.)

Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i yazdığı zamanlar düş yorumu da önemli bir meşgale olduğu için Yusuf Has Hacib de eserinde bazı renkleri rüyada görmenin ne manalara geldiğini şu beyitlerde olduğu gibi izah etmiştir:

*“kızıl körse barça yagız körse yir”
anı kan küçemiş bolur bengülüg
ayu bir kan alsun angar ülgülüg” (b.6007,b.6008)*

(Her şeyi kızıl ve yeri kara görürse, belli ki onun kanı güçlenmiştir, ona bir miktar kan aldırması tavsiye edilir.)

*“yıl ülgü yay erse tüşegli yigit
sarıg al tüşese ya kürküm ögüt
sarıgı küçenmiş bolur ay bügü
özini boşutgu terengbin yigü” (b.6009,b.6010)*

(Yılın mevsimi yaz ve düş gören delikanlıysa, düşünde sarı, pembe renklerle safran veya öğütülmüş bir şey görürse; ey hakîm, onun safrası güçlenmiş olur; midesini boşaltması ve kudret helvası yemesi gerekir.)

Aynı şekilde 6011 ve 6012. beyitlerde de “düşünde kara görme” nin kişinin sevdasının arttığı manasına geldiği ifade edilmiştir.

Bunların dışında kullanılan renkler şöyledir:

altın öngi: altın rengi(b.4959,b.5669,b.6223)

boz: kül rengi(b.1996)

kara: kara(b.1512, b.1520, b.1540, b.1545, b.2080, b.2257, b.3081, b.3617, b.3717, b.3725, b.4238, b.4323, b.4324, b.4326, b.4327, b.4328, b.4329, b.4323, b.4425, b.4632, b.4721, b.4722, b.4723, b.4725, b.4820, b.4885, b.5018, b.5029, b.5224, b.5363, b.5365, b.5378, b.5390, b.5416, b.5422, b.5425, b.5919, b.6007, b.6069, b.6139, b.6272, b.6374, b.6402, b.6403, b.6404, b.6434, b.6444, b.6457, b.6461, b.6530, b.6622)

kızıl-lı, al: kırmızı, al, kızıl, pembe(b.2250, b.2384, b.2385, b.2692, b.2916, b.4632, b.4686, b.4707, b.4959, b.6007, b.6229, b.6529)

kök: mavi, gök rengi(b.2916)

kuğu kırtışı: kuğu rengi (b.5449)

mina öngi: mina rengi(b.4960)

örüng-li: beyaz, ak(b.2080, b.4239, b.4632, b.6622)

sarı, sarıg, sarıglı: sarı (b.2916, b.4632, b.4672, b.4959, b.4963, b.5686, b.5971, b.6276)

sungur tüsi: sungur rengi (b.5639)

yap yaşıl: mos mor(b.2385)

yaşıl: mavi(b.1518,b.3193,b.3717,b.3724, b.3725, b.6218)

yaşıl: yeşil(b.2250, b.2916)

Yukarıda da görüldüğü gibi Yusuf Has Hacib, en fazla “kara” rengini kullanmıştır. Bunun sebebi ise eser nasihatname tarzında yazılmış olduğu için ölümden de bahsetmektedir. “Ölüm” kavramı ise genellikle “kara toprak” metaforu ile anlatılmıştır. Ayrıca “kara” sözcüğü mecaz anlamda da “kötü, hoş olmayan, zararlı” manalarında kullanıldığı için Yusuf Has Hacib “kara” kelimesini mecazlarda da bir materyal olarak kullanmıştır.

Elde edilen bulgular toplu olarak değerlendirildiğinde Yusuf Has Hacib’in sözün özüne odaklandığı görülmektedir. Seçtiği araçlar derin anlamlar içermektedir. Eserde, okuyan ya da dinleyen kişinin mutlaka kendinde bir şeyler bulabileceği örnekler yer almaktadır. Bir insanı ikna etmenin başında söylenmek istenen bir duygu ya da düşünceyi karşıdaki kişinin net bir şekilde anlamasına yardımcı olmak gelmektedir. Bu bağlamda anlaşılabilirliği arttırmanın temelinde ilgili düşünceyi destekleyecek örneklerin doğru seçilmesi yatmaktadır. Eserde kullanılan araçlar, ifadeyi güçlendirmenin yanında dinleyen ya da okuyanda anlamlı bir çağrışım oluşturacak nitelikler taşımaktadır.

Sonuç

Yusuf Has Hacib tarafından 1069/1070 yıllarında yazılan Kutadgu Bilig Türk dili ve kültürü için geçmişte olduğu gibi günümüzde de fazlasıyla önemli bir konumdadır. Bu nedenle gerek sosyal bilimlerde, gerek fen bilimlerinde, gerekse sağlık bilimlerinde pek çok ihtisas alanının ilgisini çekmiş ve de çekmektedir. O

dönemin şartlarında Yusuf Has Hacib, ismini Kutadgu Bilig (Saadet Bilgisi) dediği eseriyle saadete, mutluluğa ulaşmanın yollarını göstermeyi amaçlamış olmakla birlikte eser; içerisinde barındırdığı derin sosyal, siyasal, dini, felsefi, kültürel, edebi, dilsel vb. birçok birikim nedeniyle araştırmacılar için de bilimsel bir kaynak niteliğine bürünmüştür.

Yusuf Has Hacib, bu eseri dönemin hükümdarı olan Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunmakla birlikte o, eseriyle saadete ulaşmak isteyen bütün herkese yol göstermeyi amaçlamış yani kozmopolit bir amaç gütmüştür. Eserin yazıldığı yılın 1069/1070 yılları olduğu düşünüldüğünde bu gayenin gerçekleşmesi elbette ki büyük emek, akıl, bilgi ve de kalem gücü gibi birtakım özellikleri gerektiriyordu. Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig gibi Türk dili ve kültürü açısından üzerinden yıllar geçtikçe eskimeyip aksine her geçen gün farklı yönüyle dikkatleri kendisine çeken bir eser yazarak tüm bu niteliklerin kendisinde fazlasıyla var olduğu göstermektedir.

Yusuf Has Hacib, evrensel değerdeki ülküsünü gerçekleştirebilmek için Kutadgu Bilig'de okuyucuya daha kolay nüfuz etmesini, okuyucuyu etkilemesini ve okuyucunun daha az çabayla daha fazla bilgiyi özümsemesini sağlamak amacıyla birtakım öğretim materyalleri (şiir, atasözleri, özdeyişler, deyimler, ayetler, metaforlar, hayvan ve bitki adları, renkler vb.) kullanmıştır.

Bunu yaparken şiirin ezgisi, uyaklı oluşu sebebiyle daha kolay akılda kalması nedeniyle şiirden; atasözlerinin ve özdeyişlerin ataların yaşadıklarından çıkardıkları derslerin ifadesi niteliğinde oluşu nedeniyle anlatılanlara referans noktasında elzem olması nedeniyle atasözleri ve özdeyişlerden; ayet ve hadislerin özellikle Müslümanlar için Allah'ın emirlerini, yasaklarını, İslam'ın gereklerini ifade etmesi nedeniyle Müslümanlar üzerindeki derin nüfuzundan faydalanmak için ayet ve hadislerden; hazır anlatım kalıbı olan deyimlerin kendine özgü söyleyişleriyle, normal ifadelere göre daha dikkat çekici bir anlatıma sahip olmaları, uzun uzun ifadelerle anlatılabilecek düşünceleri sadece birkaç kelimeyle ve daha etkili bir şekilde anlatmaları nedeniyle deyimlerden; anlattıklarını somutlaştırarak her türden okuyucuya ulaşabilmek için, anlattığı dört farklı kavramı sembole(Kün Toğdı: Doğru Yasa, Ay Toldı: Kut, Ögdilmiş: Akıl, Odgurmuş: Akıbet) edip alegorik tarzda bu dört sembolik şahsiyeti birbiriyle konuşTURARAK teatral bir anlatımla okuyucuya bu denli soyut kavramları ustalıkla somutlaştırmasını sağlayan sembollerden; okuyucunun hafızasında canlandırmakta zorluk çekebileceği kavramları veya varlıkları, okuyucunun günlük yaşantısı içinde yer etmiş veya toplumun her tabakasından insanın rahatlıkla kavrayabileceği varlıklar yoluyla ve sanatlı bir ifadeyle anlatarak aynı zamanda üslubunu sıradanlıktan kurtaran benzetme, kişileştirme, eğretileme, metonomi gibi sözün anlamsal ve sanatsal yönüne güç katan söz sanatlarından; hayvan, bitki ve renk adlarından faydalanmış ve tüm bu araçları anlattıklarının okuyucu tarafından daha kolay anlaşılmasını ve onu etkilemesini sağlayıcı bir materyal olarak kullanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ömer Asım(1995), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, Ank..
- ARSAL, S. Maksudi(1947), *Türk Tarihi ve Hukuk*, İ.Ü. Yayınları, İstanbul.
- BAĞDATLI, Özlem(2007), *Kutadgu Bilig’de Devlet ve Adalet İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- BOLAY, Süleyman Hayri(1997), *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- BOZKAPLAN Şerif Ali (2007), Kutadgu Bilig’deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies*, 2(4), 1110-1118.
- DİLÂÇAR, Agop (1995), *Kutadgu Bilig İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara.
-(2003), *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DİLMAÇ, Bülent (2002), *İnsanca Değerler Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- EKER, Süer (2006), Kutadgu Bilig’de Türkçe İslami Terimlerin Kaynakları Üzerine, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, *bilig*,38, 103-122.
- ERSOYLU, Halil (1981) Kutadgu Bilig’de Kur’an-ı Kerim Âyetlerinden İlhamlar, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 15, 17-41.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal (1973), *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İst.
- KARA, Mehmet (1990) Bir Başka Açıdan Kutadgu, *Bilig*, 23-24;71-81
- KİTTAY, Eva Feder (1987), *Metaphor Its Cognitive Force and Linguistic Structure*, Oxford: Clarendon Press.
- OCAK, G., GÜNDÜZ, M. (2006), Eğitim Fakültesini Yeni Kazanan Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Giriş Dersini Almadan Önce ve Aldıktan Sonra Öğretmenlik Mesleği Hakkındaki Metaforlarının Karşılaştırılması, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 293-309.
- OĞUZ, A.(2005), Öğretmen Eğitim Programlarında Metaphor Kullanma, Ed.: H. Kıran, XIV. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Denizli, 582-588.
- ÖZTÜRK Faruk (2005), Kutadgu Bilig’de Bitki Adları, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, VI(I), 201-208.
- PALA, İskender (2007), *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- PİLANCI, Hülya(t.y.), *Çağdaş Eğitimde Halk Edebiyatının Kullanılması*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2274/unite02.pdf
- SOFUOĞLU, Cemal (1989), Kur’an ve Hadis Kültürünün Kutadgu Bilig’teki İzleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, 127-180.
- T.D.K.(2008); www.tdk.gov.tr
- UŞUN, S. (2005), *Özel Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Pagem Yayıncılık Ankara.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2006), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- YOB, I.M.(2003), Thinking Constructively With Metaphors, *Studies in Philosophy and Education*, 22, 127-138.